

57. KREUTZWALDI PÄEVADE TEADUSLIK KONVERENTS „TRANSMEDIAALISED SIIRDED”

17.–18. detsembril 2013 toimusid Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis Kreutzwaldi päevad. Nagu ikka lausus ürituse avasõnad direktor Janika Kronberg, kes võttis kokku muuseumi viie osakonna aastased saavutused.

Järgmisena meenutas ajakirja Akadeemia peatoimetaja Toomas Kiho riigitegelast Jaan Tõnissoni, kel 22. detsembril oli 145. sünniaastapäev. Auavaldusena konverentsi teemale andis Kiho esmalt põgusa ülevaate Tõnissoni „e-kuulsusest” ehk tema nime esinemissagedusest Google’i otsimootori tulemustes võrreldes teiste tuntumate eesti riigimeestega. Ettekande põhituumaks oli aga visioon Eesti Linnarahva Muuseumist, mis võiks asuda Tartus Vaksali linnaosas ja kujutada endast samasugust atraktsiooni nagu Rocca al Mare vabaõhumuuseum Tallinnas. Nimelt on Kiho hinnangul just Tõnisson olnud oluliseks suunajaks eesti rahva muutumisel linnarahvaks.¹

Sissejuhatuse konverentsiteemasse tegi Tallinna Ülikooli Balti Meedia- ja Filmikooli direktor Katrin Saks, kes tõi filminäiteid transmeedialisest siirdeöst. Näitematerjali hulka kuulusid „vanal heal viisil” kirjandusteoste ainetel valminud linateosed alates Arvo Kruusemendi „Kevadest” kuni filmikolledži tudengite kursusetöödeni Tammsaare ja Tuglase ainetel. Uue aja pitserit kandsid aga nn ristmeedialised projektid, näiteks telefonirakendused, mis jagavad huvilistele otse kohapeal infot Margus Karu „Nullpunkti” või Indrek Hargla apteeker Melchiori lugude tegevuspaikade kohta.

Aune Unt kasutas samuti ristmeedia ja transmeedia termineid, üritades

¹ Vt ka: T. Kiho, Eesti Linnarahva Muuseum ja Jaan Tõnissoni osa selles. – Tartu Postimees 20. XII 2013.

neid täpsemalt piiritleda ja nende kasutust lahutada; ristmeedia seondus tema skeemis enam kavatsuslike ja ühtlasi kommertslike projektidega. Vastava terminiaparatuuri abil kaardistas Unt poolteist kuud enne konverentsi alguse saanud skandaali kultuuriajalehe Sirp toimetuse ümber ning vaatles, kuidas skandaali struktureeris vaid paari päeva jooksul kirjutatud ja teatris NO99 25. novembril 2013 lavale toodud „Ministri viimased päevad” žanrimääratlussega „hüsteeria ühes vaatuses”.

Mari Laaniste kirjeldas ettekandes „Korrumise kultuur” samasuguseid „ristmeedialisi” suundumusi praeguses USA-keskses meelelahutustööstuses. Laaniste hinnangul on sellest tööstusest praktiliselt kadunud algse, tervikliku teose kontsept ükskõik kas raamatu, koomiksi, filmi või arvutimängu näol: pigem lansseeritakse tegelasi ja maailmu, mille ainetel oleks võimalik toota kõiki eelmainitud, lisaks meeneid, rõivaid ja muud kaubandusvõrgukõlblikku. Niisugusel praktilisel on ka sisulised tagajärjed, näiteks ei taheta ei tegelasi ega tegevusliine „lõpule viia” lootuses, et kui otsad avali jätta, on võimalik samast teemast rohkem välja pigistada. Teiselt poolt soodustab see fännikultuuri teket ja ähmastab piiri kultuuri tootmise ja tarbimise vahel, luues nii mängumaa loovusele.

Seda loovust uuriski Siim Sorokin, kelle ettekanne käsitles USA telesarja „Breaking Bad” (e.k „Halvale tee”) fännide suhtlust internetis. Keerulise ja just nimelt sageli otsi lahti jätva sarja jälgimine nõuab pingutust ja kaasamõtlemist, süžeepöördeid arutatakse vastavates foorumites – tegeldakse kollektiivse tähendusloomega. Tegelaste ja nende motiivide lahtimuukimine nõuab sageli toetumist reaalelulistele tead-

mistele ja argipsühholoogiale. Tulemuks on sarja edenedes üha muutuvad tegelaskuvandid.

Kirjanik Indrek Hargla kõneles ettekandes „Kirjanik kui kratt” oma loomingu põhisuundadest ja selle seostest eri žanrite ning rahvaluulega – ka viimasest võib kirjanik kratina varandust kokku kanda, et sellest vormida kirjanikuslikku maailma. Üheks armastatui-maks žanriks nimetas Hargla ulmet, mille sugemeid eesti kirjanduses võib leida juba alates Kreutzwaldist. Viljaka telesarjade autorina möönis ta siiski, et Eestis ulmefilmi tegemiseks vahendeid ei jätku. Eesti televaatajad hindavad tema kogemuste järgi kõige enam elulisi teemasid, aga ka fantaasiarikkust.

Marju Kõivupuu ettekanne „Harglast, ristipuudest ja Vaigutajast ehk kes tegelikult mängib täringuid? „Süvahavva” näitel” tõi kuulajad omakorda Hargla loodud telesarja ja samanimelise raamatuga seotud teemaderingi juurde. Ettekanne kõrvutas „Süvahavva” süzeeliine ja folklooriainest ning lõppes tõdemusega, et kirjanik Hargla on ise meediumiks nendele inimestele, keda huvitab meie rahvausund ja maagiline mõtlemine, kes otsivad oma juuri, aga reaalelus nendeni ei ulatu.

Anneli Saro rõhutas Helsingi ülikoolis saadud õpetamiskogemuse alusel filmi tähtsust kirjanduse populariseerija, interpreteerija ja kanoniseerijana. Ta loetles eesti kirjandusteoste olulisemad ekraniseeringud, mida pidas niihästi põlvkondade ühendajateks kui ka kindlate tõlgenduste kinnistajateks. Eestlase suhte iga Eesti filmiga määratles Saro aga kahetisena: lisaks meie-tundele on selgesti märgata ka küünilise masohhismi jooni, aimdust, et film nagunii läbi kukub ja ootusi ei täida.

Külliki Kuusk kirjeldas Uku Masingu luuletuse „Tontide eest taganejate sõdurite laul” käekäiku eesti kultuuriruumis. See Masingu ilmselt tuntuim luuletus on olnud eesti pagulasidenti-

teedi kirjeldamise ja mõtestamise vahend, millele lausa rituaalse mõõtme andis Eduard Tubina 1974. aastal esmaettekande saanud viisistus. Teiselt poolt on teksti mugandust kasutatud ka KGB propagandistlikus mängufilmis „Valge laev”. Kuuse hinnangul on luuletusel olemas kultuuriuniversaali tunnused; just *tondi*-sõna kasutamine avab mitmeid alltekste, näiteks paralleel kaasarbujaga Betti Alveri luuletusega „Tontide nägija”.

Mare Kõiva ja Andres Kuperjanovi ettekanne „Transmeedialised hiunaratiivid” vaatles narratiivi liikumist ühest meediumist teise eesti vägilasmuistenditest tuntud Suure Tõllu näitel. Paljusid žanre ja meediume esindavad kunstiteosed Suure Tõllu teemal eesotsas Jüri Arraku kõigile tuntud visuaalse maailmaga peegeldavad seoseid mütoloogia ja maastiku, eepika ja identiteedi vahel. Need ja samateemalised multimeediaklipid on ühed atraktiivsemad rahvaluule kultuuriruumis osalemise näited.

Risto Järv käsitles vanarahva muinasjuttude kasutamist reklaamikunstis, tutvustades 12 Eesti reklaami aastatest 2002–2012, mis toetusid muinasjutumotiividele. Kui muinasjutt pakub pääsemist elu hallist küljest meelelahutuse kaudu, siis reklaam näitab otse, kuidas oma unistused realiseerida. Reklaamides enamasti ei öelda, et mingit toodet tarbides läheb elu muinasjutuliselt heaks, ülekaalus on reklaamid, mis ütlevad, et muinasjutt on miski, mis päris elus ei toimi, ja pigem aitab konkreetne reklaamitav toode.

Katre Kikas kõneles ettekandes „Rahvajutust ajalugu otsimas. Muinasjutt Rahurikkujast, Siniussist ja Truuvaarist 1890. aasta ajakirjanduses” poleemikast, mis tekkis väidetavalt rahvasuust pärineva muinasjutu „Majaussi kasvandikud” avaldamise järel 1890. aasta 9. juuni Sakalas. Loo avaldaja Mihkel Kampmann rõhutas, et

jututegelaste nimed sarnanevad kahtlaselt muistsete vene vürstide Ruuriku, Sineuse ja Truuvari nimedega, mis osutab, et eestlastel võis olla Vene impeeriumi kujunemisel tähtis roll. Loo käsitlemine ajaloolise tõena andis venestuspoliitika ajajärgul võimaluse tsaaririiki omamaks mõtestada.

Maarja Lõhmuse ettekanne „See oli nali!” lõpetas konverentsi avarama kultuuripoliitilise sissevaatega. Esineja tõdes, et see, mis on lubatud ja oodatud

kultuuris, ei ole seda poliitikas. Ometi on Eesti omapära, et kultuuriga tehakse poliitikat ja poliitikaga kultuuri, kultuuriteema on meedias aktuaalne ka teiste teemade raames.

Ürituse mõlema päeva lõpus esitleti muuseumi uusi väljaandeid: aastaraamatut, artiklikogumikke ja teadusajakirju.

KANNI LABI,
JOHANNA ROSS